

Aspekter af dansk klostervæsen i middelalderen, red. af Inger-Lise Kolstrup. Aarhus Universitetsforlag 2000. 124 s.

Inger-Lise Kolstrup har redigeret en smuk og nyttig lille bog på grundlag af foredrag holdt ved et tværfagligt symposium om dansk klosterkultur i middelalderen i 1998. Den rummer tre historiografiske artikler og tre, der fremlægger nyt om kilder af henholdsvis arkæologisk, historisk og kunsthistorisk art. Tore Nybergs lille, stramme præsentation af klosterkulturens komme til Danmark er meget informativ og peger bl.a. på nyvurderingen af Danmark som stadig hedensk frem til ca. 1200. Brian McGuire dokumenterer grundigt – og med slet skjult irritation over lutheransk allergi overfor katolsk middelalder – den danske tradition for ikke at ville respektere munkekulturens egen forståelse af sit sigte. Birgitte Langkilde påpeger den manglende interesse for nonneklostrene og tilslutter sig ønsket om ny forskning i det religiøse aspekt.

De sidste tre artikler bringer nyt om senmiddelalderens rige klosterkultur. Hans Krongaard Kristensen påviser, hvorledes man især i 1400-tallet byggede fratergårde til en række danske klostre, selvom klimaet ikke indbød specielt til det. Jørgen Nybo Rasmussen tegner et portræt af prior Jens Mathiesen ved Helligåndsklosteret i Randers (død 1504) bl.a. på grundlag af to små bøger, som han skrev med egen hånd, og der argumenteres for, at Jens selv er portrætteret på Skt. Morten kirkens altertavle i skikkelse af hovedhelgenen Skt. Martin af Tours. Hans Jørgen Frederiksen følger tanken op i sit spændende bidrag om samme altertavle, der nu befinder sig i Hald kirke. Vi får en fin analyse af tavlens hovedmotiv, Nådestolen, en analyse, der ikke alene giver indsigt i tidens tavler med lignende hovedmotiver, men også i den dybere teologiske sammenhæng. I begge Randers-artikler dokumenteres senmiddelalderens stærke reformtendenser på katolsk grund. Samlingens bedste bidrag.

Nanna Damsholt

Forsvundne middelalderkirker i Odense. Danmarks Kirker, Odense amt III, 18.-19. hefte. Med bidrag af Birgitte Bøggild Johannsen, Kirsten Eliassen, Hugo Johannsen, Ole Olesen, Knud Prange, Anne Riising, Mogens Vedsø og Peter Zeeberg. Udg. af Nationalmuseet. Kbh. 2001. 180 s., English summaries, ill. Sct. Knuds Kirke. Otte kapitler af Odense Domkirkes historie. Ved Birgitte Bøggild Johannsen og Hugo Johannsen med et bidrag af Ole Olesen. Odense Universitetsforlag. Odense 2001. 176 s., 180 kr. Ill.

Odenses plads som en af Danmarkshistoriens hovedbyer afspejles på smukkeste vis i dette »særnummer« af Nationalmuseets kirkeværk, der udelukkende omhandler forsvundne kirker og kapeller i den fynske hovedstad. Uden at forklejne hverken Albani kirke eller de spedalskes, kirken i det stedlige Trelleborg, Nonnebakken, slotskapellet på Næsbyhoved eller omegnens valfartssteder er det ubetinget Gråbrødre klosterkirke, der udgør Odense-bindets fejende flotte finale, efter at kirkeværket i talrige hefter har demonstreret sin uforlignelige ekspertise på de tre katedraler, St. Knud, St. Hans og Vor Frue, byens kirkegårde og en stribe nyere kirker, sågar Vollsrose.

Gråbrødre klosterkirke oplevede sin storhedstid kort før reformationen, da dronning Christine, der residerede i Odense fra 1504 til sin død 1521, indrettede kirkens kor som kongeligt gravkor. Danmarks Kirker skrives i samdrægtigt

kollektiv, men det er uundgåeligt at fremhæve Birgitte Bøggild Johannsens indsats. Ved en blanding af knofedt og kunst har hun formået at genskabe nok et af de prægtigste kirkerum, der har eksisteret i Danmark. Det fastslås lidt overraskende, at dronning Christine ikke blot indrettede, men også ombyggede kirken og fornyede inventaret. Klosterkirken blev skammeligt nedrevet i 1817, men er altså nu genopstået i det mindste i litterær glans.

Enkelte fysiske levn af kirken og dronning Christines værk overlevede udslettelsen. Nationalmuseet gemmer fem kapitæler og fem våbenskjolde, Claus Bergs berømte højaltertavle, prins Frants' epitafium og kongeparrets gravsten havnede i St. Knud og krucifikset i den nuværende klosterkirke. Efter kirkeværkets sædvane er inventaret fra den nedrevne kirke behandlet under sin nye placering, som naturligt er. Det mærkes som en stor fordel, at Gråbrødre klosterkirke beskrives af det samme rutinerede »sjak« af kunsthistorikere og middelalderarkæologer, der behandlede St. Knuds kirke, for klostrets opførelse i 1300-tallets første årtier minder så stærkt om den netop fuldførte domkirke, at det antagelig også har været det samme sjak af håndværkere, der byggede klostret. Ironisk nok midt under holstenervældet, der måske ikke har været så kaotisk, som man troede.

Den eneste anke, det efter flittig granskning er lykkedes anmelderen at opdrive, er den, at Kirkeværket ikke rigtig er holstenerne huld. Den adelige slægt hedder Pogwisch, ikke -wich (s. 1770 og note 22), og at udstyre den unge duellant Gert Rantzau med hele to angelsaksiske genitiv-s'er (s. 1831) virker lidt malplaceret. At en ellers notorisk krakiler må ty til småtterier af denne art er temmelig uhørt og vidner om værkets udsøgte kvalitet. Også æstetisk er det en nydelse, og anmelderen fryder sig over, at værket ikke er bukket under for det nykonservative stormløb mod de små bogstaver, som Hartvig Frisch indførte, men som nu er på retur.

Litteraturen om især Gråbrødre klosterkirke er særdeles omfattende. De mange opfattelser, der gennem tiderne er luftet om stolegavles proveniens og relikviegemmers placering, bliver blidt, men bestemt sat på plads i de talrige noter. Ingen tvivl om, at vi her har fået den autoritative fremstilling af et enestående, senmiddelalderligt monument, der takket være det fyldige engelske resumé nok skal vække opsigt også udenfor Danmarks grænser. Desværre forlyder det, at Kirkeværket grundet fynsk vrangvilje har opgivet at udføre de planlagte bind om det øvrige Fyn. Man beder til, at amtsborgmester og andre samfundsspidsere på den rige ø (Danmarks smørhul!) falder pladask for Nationalmuseets drevne sjak, når de ser, hvad det formår.

Udgivelsen markerer smukt kirkens 700 års jubilæum og fuldendelsen af en større istandsættelse. En koncentreret, mere populær fremstilling, som dog er spækket med oplysninger og givtige litteraturhenvisninger, blev udgivet af menighedsrådet i samme festlige anledning. Også den anbefales varmt.

Mikael Venge

CHRISTIAN HAU: Bjælken, sparren og den halve bjørn. Fra saltindustri til lavadel. Senmiddelalderlige studier omkring lavadelsslægten Vinter på Mors, 1999. Eget forlag, Jelstrupvej 159, 9480 Løkken. 182 sider, ill.

Heraldikken er udgangspunktet for Christian Haus ganske indtagende studie over nordvestjysk lavadel i 14-1500-tallet. Punkt for punkt vendes og drejes stam-